

УДК 677.024:745.52

Юлія Юрчишин

аспірант Інституту
проблем сучасного мистецтва
Національної академії мистецтв
України

Авторська тканина Ольги Горбової як сутність традиційного у творенні сучасного українського костюма

Анотація. У статті простежено становлення гуцульського текстилю через осмислення та узагальнення художніх і технологічних особливостей ткання. На основі аналізу доробку косівської майстрині Ольги Горбової відзначено плінність традицій, про що засвідчує присутність у їх художньо-образній системі елементів, що репрезентують культуру та мистецтво Гуцульщини. Кожному із творів притаманна стилістична та композиційні особливості, що зумовлюють їх локальну своєрідність. Розглянуто оригінальний синтез естетики народного та шляхетного як концепції творення нового образу сучасного етнокостюма. Запропоновано авторське трактування розвитку традицій художнього текстилю у творчості дизайнерів та мистецьких шкіл країни.

Ключові слова. Художній текстиль, авторська тканина, Гуцульщина, косівська майстриня.

Авторська тканина, окрім неповторності ручного ткання, несе в собі велику енергетичну й естетичну значущість, вона унікальна за художньо-композиційними та тектонічними якостями. Розвиток цього виду народної творчості на кожному етапі визначається історичними, природно-кліматичними, побутовими умовами, рівнем культури та мистецькими вподобаннями. Він значною мірою відображає генетичні та етнокультурні впливи мистецтв інших народів, виявляючи національну, регіональну та локальну відмінності. Особливо яскраво це відображено в народному тканому одязі. Різноманітні за характером декоративні тканини гуцулів є життєдайним джерелом творчих пошуків народних майстрів та професійних художників текстилю при розробці сучасних зразків тканин масового випуску, а також авторських робіт. Гуцульщина багата на творчий спадок майстрів художнього текстилю, що становить значну цінність для вивчення народного

одягу та його використання в сучасній творчій практиці. Однією з кращих представників цієї когорти є косівська ткаля Ольга Іванівна Горбова. Творчість майстрині досліджувало ряд науковців, проте найґрунтовнішою є праця професора, доктора мистецтвознавства Олени Никорак [1, с.146]. Образний світ майстрині, відображений у її різнопланових роботах, є прикладом глибокого розуміння сутності традиційного (архетипного) для творення модерного. Дослідження та аналіз творчого спадку ткалі як важливої складової гуцульського художнього текстилю краю є актуальним з огляду на необхідність розвитку етнодизайну сучасного одягу.

Проблеми дослідження розвитку матеріальної та духовної культури українського народу займають провідне місце в контексті розуміння витоків традиційної народної творчості, важливою складовою якої є етнічне мистецтво, зокрема, художній текстиль [2, с.231]. Художні якості тканин (структура, фактура, ритмічність розташування мотивів, масштабність, композиційний стрій, колористика) формувались у процесі еволюції осмислення й узагальнення набутого виробничого досвіду. Поступово відшліфовувалися технологічні та художні якості, що розвивалися в синкретичній єдності і взаємодії з іншими видами народної творчості. Традиційна основа вдосконалювалася, вбирала в себе все найбільш цінне, логічно зумовлене матеріалом, методами його обробки, традиціями, зонально і локально конкретизованими умовами життя та побуту народу за вимогами функціонального призначення.

У силуеті, крої, методах декорування народного одягу, способу його носіння простежується спільність із давньоруським і давньослов'янським убранням. Тканини, що використовуються для виготовлення одягу, відзначаються різноманітністю естетичних якостей та високою майстерністю їх технічного виконання. Народні методи надання ужитковому матеріалу декоративної виразності характеризують усі рукотворні вироби. Основними засобами досягнення їх у тканинах є структурна пластичність, фактурна виразність, ритмічне вирішення декору, масштабність, колорит тощо [3, с.32].

Наявність одного, кількох або цілого комплексу цих ознак, варіативність поєднання їх у різних видах тканин сприяють досягненню надзвичайної різноманітності й виразності не тільки самих тканин, а й виробів з них.

Стійкі співвідношення стереотипних і мобільних ознак творів розкривають естетичні погляди та художні смаки як населення Карпатського регіону в цілому, так і окремих осередків, груп і найбільш обдарованих творчих особистостей. Вони виступають основою для певної територіальної класифікації тканих виробів. Базуючись на великому виробничому досвіді попередників, майстри створювали справжні твори мистецтва, що відповідали рівню естетичної свідомості та історично змінним запитам сучасників, у яких краса гармонійно поєднувалася з практичною доцільністю. Вони виготовляли тканини відповідно до усталених художньо-естетичних уподобань кожного локального осередку Карпатського регіону .

Нині неможливо уявити побут та середовище, де би конкретне місце не відводилося виробам декоративно-вжиткового мистецтва, які сепарують найкращі традиції багатовікової народної творчості. У його предвічних образах, зручних стилізованих формах і динамічних мотивах містяться символи таємничої природи, складні перипетії нашої історії, своєрідність та оригінальність побуту, доброта та щедрість душі українського народу [3, с.17].

Ткацтво є одним із найпоширеніших видів матеріальної та художньої культури гуцулів, яке має багаті прадавні витоки та цікаву історію. Його розвиток на теренах Гуцульщини зумовлювався складними історичними, соціально-економічними умовами та потребами населення в одязі й тканих предметах для обладнання житла. Кожний етап цього творчого процесу проходив паралельно із загальною виробничою діяльністю горян і характерний удосконаленням технік ткання, використанням новітніх видів сировини, розширенням орнаментально-композиційного та кольорового вирішення, появою нових видів тканин, зміною і збільшенням їхнього функціонального застосування.

До питання розвою та становлення ткацтва як виду декоративно-вжиткового мистецтва зверталися українські та зарубіжні дослідники, мистецтвознавці, етнографи в XIX та XX сторіччях: В.Шухевич, Д.Горняткевич, Я.Головацький, П.Чубинський, О.Кольберг, В.Зубрицький, В.Гнатюк [4, с.29].

Важливим внеском у мистецтвознавчу науку та практику проектування костюма є праця відомих фахівців-практиків і педагогів Зеновії Тканко та Олександра Коровицького [5, с.12]. У навчальному посібнику “Модельювання костюма в Україні XX

століття”, на думку Романа Яцїва, в одному тексті їм удалося гармонізувати історико-культурний та практичний аспекти галузі, охоплюючи певні закономірності розвитку дизайну одягу в період його найбільшої інтенсивності. Автори систематизували й концептуалізували великий джерельний матеріал — від витоків до сучасного новітнього дизайнерського досвіду [6, с.252]. У розділі “Національний костюм — художній ансамбль”уміщено значний джерельний матеріал, який окреслює важливе історико-етнографічне значення цього явища та орієнтує щодо локальних особливостей формування одягових ансамблів у регіонах України. Наведені художньо-емоційні, конструктивні, композиційні та тектонічні особливості етнічного костюма. Методичний матеріал посібника дає нам, молодим дизайнерам, науково-дидактичну основу для творчих пошуків при вирішенні завдань дизайну костюма.

Однак у сучасній мистецтвознавчій літературі ще недостатньо досліджено ткацькі ремісничі школи Гуцульщини, які мали безпосередній вплив на формування професійного художнього текстилю впродовж ХХ століття.

Розвиток ткацтва на Косівщині письмово задокументовано ще в ХVІІ столітті. Цікаво, що в одному з документів йде мова про мешканця Косова, який вчився ткацтва на Поділлі, а потім навчав інших земляків, відкривши власну майстерню. Ткацькі ремісничі школи Гуцульщини на рубежі ХІХ— ХХ ст. сприяли утворенню в Косові промислово-художньої спілки “Гуцульське мистецтво”(1922), а також ґрунту професійно-мистецької школи даного регіону, яка відзначилася в останній чверті ХХ ст. в Косові як відділення художнього текстилю нинішнього Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва [4, с.31].

Народне мистецтво тісно переплітається з побутом народу, а отже і звичаями та обрядами, що зумовлені системою віросповідань. На прикладі творчо-мистецької лабораторії окремих народних майстрів художнього текстилю, архівів КМНМПП (Косівського музею народного мистецтва та побуту Гуцульщини), НМНМПП (Національного музею народного мистецтва Гуцульщини і Покуття ім.Й.Кобринського) та музею КІПДМ ЛНАМ (Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва), приватних колекцій можна пересвідчитись, що образотворчий процес — це стереотип психофізичного стану будь-якого творця, а власне, готовий

художній твір народного текстилю, що мав і має функціональність, ужитковість, естетику.

Косів у минулому (XIX — середина XX ст.) був відомим, передовсім, як місто ткачів, а згодом різьбярів і керамістів. Народне ткацтво м. Косова та творчість Ольги Горбової як самобутнє явище українського народного мистецтва стало предметом зацікавлення та наукового дослідження багатьох учених. Увагу привертала художні вироби XVIII— XIX ст. як невідомого авторства, так і тих ткачів, чий творчий доробок фактично формував обличчя Косівської мистецької школи.

Наукові публікації та низка розвідок присвячені особливостям творчого процесу, прийомам тkania, декорування тощо.

Публікації останніх десятиріч XX століття розглядають як проблему розвитку побутування, так і збереження та продовження традицій. Не залишилася поза увагою творчість народних майстрів-ткачів, мистецькі надбання яких апробовані часом і давно отримали визнання.

Творчий пошук, що базується на вивченні досягнень народного майстра, сприяє поглибленню професійних знань, розширенню світогляду молодого спеціаліста декоративно-прикладного мистецтва. Така практика є єдиною правильною для навчального закладу, що має на меті сформувати творчу інтелігенцію України.

Комплекси українських тканин, як і усталені прийоми їхнього художньо-образного вирішення, склалися впродовж віків у певних історичних умовах. Вони були помітним показником естетичних смаків народу, його добробуту, одночасно засвідчували про рівень мистецько-культурного розвитку. Типи тканин та найхарактерніші їхні ознаки локалізували декоративну виразність традиційного вбрання та житла українців, указуючи на приналежність до певного етнографічного регіону тощо. Тому одним із найважливіших аспектів вивчення гуцульської народної тканини є дослідження та виокремлення творчості окремих майстрів ткацтва в історії розвитку косівського текстилю, визначення типології тканих виробів. Важливо визначити індивідуальність творчого спрямування майстра, означити аспект його внеску у формування місцевої школи (урізноманітнення асортименту, застосування нових технологій, інтерпретація народних традиційних орнаментальних мотивів).

Проблема створення художніх тканин для одягу вимагає

вирішення низки складних і взаємозв'язаних питань — забезпечення пластичності, декоративної виразності та історико-етнографічної визначеності й достовірності. Ці вимоги й лягли в основу творчих пошуків народних майстрів і художників-професіоналів у 60-80-і роки, використовуючи широкий арсенал засобів досягнення художньо-естетичних якостей традиційних тканин.

Отже, наукове дослідження народного художнього ткацтва Косівщини та його майстрів як мистецького явища української культури можливе за умови вивчення біографічних даних корифеїв місцевого текстилю, їхнього художньо-технологічного потенціалу. У цьому контексті важливе значення має творчий доробок Ольги Іванівни Горбової — видатної майстрині художнього ткацтва Гуцульщини. Ольга Іванівна (1907-1989) народилася в місті Косів, що на Івано-Франківщині. Від 1959 року працювала майстром-ткачем у художньо-виробничих майстернях Художнього фонду УРСР у Косові. Вона залишила нам велику спадщину тканих художніх виробів, які експонувалися на республіканських, всесоюзних та міжнародних виставках, де здобула собі заслужену славу й нагороджена дипломами та грамотами.

Роботи О. Горбової відзначаються тонким художнім смаком і високою професійною майстерністю. Великий досвід, природна обдарованість допомогли майстрині створити вишукані вироби, що є, передусім, виразом високого естетичного ідеалу гуцулок, позаяк у його основі лежить відповідна етико-естетична, навіть світоглядна концепція. Неоціненна роль національного вбрання у творенні образу людини — її краси та величі.

О. Горбова працювала в техніці ремізно-човникового ткацтва, а орнаментальні мотиви виконувала в техніці перебірного “під дошку”.

Композицію творів складають стрічкові орнаменти, за основу яких взято найпростіші елементи — стовпчики, квадратики. Завдяки різноманітному розташуванню вони створюють геометричні мотиви — “клинці”, “павучки”, “напівпавучки”. У виробках мисткині поєднується кілька однотипних за конфігурацією мотивів, що позмінно чергуються у вигляді орнаментальних смуг неоднакової товщини та щільності заповнення і формують основу декору.

Найбільш улюбленою в майстрині була “космацька” — золотисто-жовта палітра кольорів (Рис.1). Художні якості тканин (структура, фактура, ритмічність розташування мотивів, масштабність,

композиційний стрій, колористика) формувались у процесі еволюції, осмислення та узагальнення набутого виробничого досвіду. Поступово відшліфовувалися технологічні та художні якості тканин, що розвивалися в синкретичній єдності і взаємодії з іншими видами народної творчості — вишивки, художньої обробки дерева тощо. Традиційна основа вдосконалювалася, вбирала в себе все найцінніше, логічно зумовлене матеріалом, методами його обробки, традиціями, зонально і локально конкретизованими умовами життя та побуту народу й вимогами функціонального призначення.

Упродовж останніх років найчастіше зазнають змін текстурні й фактурні особливості тканин, де майстри прагнуть до різноманіття тектонічності виробів. Найяскравіше це відображається у фольклорно-етнографічних костюмах. Власне, сценічний одяг отримав сьогодні нове життя завдяки майстерності дизайнерів, які прагнуть надати їм національного колориту в сучасному трактуванні. Тканини, що використовуються для виготовлення дизайнерських творів, відзначаються різноманітністю естетичних якостей та високою майстерністю технічного виконання. У розвитку цього напрямку значними були успіхи в 70-х роках народного майстра О.І. Горбової. Знання традицій косівського ткацтва, багаторічна творча праця дали відчутні результати. Створені разом із П.В. Горбовим численні одягові та інтер'єрні тканини відзначаються високою художньою культурою. Ранні роботи — тканини для святкового та весільного вбрання — автори створювали за мотивами традиційних гуцульських тканин. На однотонному світлому або темному тлі розташовані переважно нескладні композиції у вигляді дрібно узорних смуг, утворених ритмічним чергуванням “павукових” мотивів. Розташування смуг на полотнищі тканини симетричне. Посередині майже завжди міститься ширша смуга, на деякій відстані від неї розташовані вужчі. Незважаючи на велику кількість дрібних візерунків, завдяки вдалому кольоровому і тональному їх поєднанню досягнуто належної щільності, гармонійності та ритмічної організації смуг. Подібне образно-стильове й композиційне рішення притаманне святковому костюму, що виконала майстриня для своєї внучки.

О.І. Горбова працювала над розширенням технологічних і художніх можливостей тканин. Для цього застосовувала метод скручування різнотонних ниток утка, збагачувала тло тканин

меланжевим ефектом світло-тіньових градацій. Оригінальністю художнього рішення позначені виготовлені в 70-х — на початку 80-х років купони для святкового та весільного одягу. Це, переважно, дрібноузорні тканини світлих пастельних тонів, отримані завдяки змішуванню кількох, близьких за тоном, кольорів, які дають м'які тональні переливи. Іноді вона застосовує і контрастні кольорові співставлення (Рис.2). Переплітаючись і поєднуючись між собою, візерунки мініатюрних мотивів створюють орнамент, що нагадує складне ажурне мереживо.

Проблема створення художніх тканин для сценічного одягу вимагала вирішення низки складних і взаємозв'язаних питань — забезпечення пластичності, декоративної виразності та історико-етнографічної визначеності й достовірності.

Так, використовуючи і творчо розвиваючи широкий арсенал засобів досягнення художньо-естетичних якостей традиційних тканин Гуцульщини (особливостей структур, фактур, орнаментального, композиційного і колористичного рішення), О.І. Горбова розробила купонні тканини для одягу фольклорно-етнографічних колективів. Із купонів були виготовлені спідниці, запаски, фартухи, кептарики, плаття. При розробці тканин, завдяки використанню на уток змішаної, різної за кольором і тональною насиченістю, пряжі, автор досягає меланжевого ефекту м'яких пастельних або насичених дзвінких переходів у полотнища тканин. Зазвичай такий живописний підхід використовується для тла тканин, а узорні смуги жовтогарячих кольорів графічно чітко виділяються на ньому.

Розробляє О.І. Горбова й ансамблі тканин для проведення урочистих громадських церемоній, наприклад, реєстрації шлюбу (Рис.3). Усі вироби виконані в єдиному образно-художньому стилі. Кольоровою домінантою виступають традиційні гуцульські "павучкові" смуги, які вносять локальну своєрідність у емоційне оформлення ансамблю. Відчувається чіткий відбір найбільш виразних за конфігурацією провідних мотивів орнаменту, щораз інша їх інтерпретація, зміна співмірності основних і підпорядкованих їм смуг, пошуки своєрідностей ритму орнаментальних і кольорових зіставлень. Характерною особливістю робіт Ольги Горбової є поєднання дзвінких золотисто-жовтих тонів, улюбленої "космацької" кольорової гами. Творам майстрині притаманна стриманість, легкість і вишуканість декору,

гармонійна злагодженість його з колоритом.

Прикметною ознакою костюмів О. Горбової є ансамблевість композиції, ієрархічна єдність компонентів, контраст і рівновага темного й світлого, гладкого і фактурного, білого та багряного. Активність локальних кольорів, різноманітність фактури текстилю прийомів декорування, динаміка форм і ліній увиразнюють композицію цього святкового вбрання й разом творять відповідну естетику образу [1, с.148].

На основі аналізу тканого костюма Ольги Горбової слід відзначити плинність традиції, про що засвідчує присутність у їхній художньо-образній системі елементів, що репрезентують культурні традиції гуцульського текстилю. Кожному із цих костюмів притаманні свої стилістичні та композиційні особливості, що зумовлюють їхню варіативність і локальну своєрідність. Важливим моментом тут є оригінальний синтез естетики народного та шляхетного вбрання як концепції творення нового образу костюма. Загалом, образ народного святкового вбрання мисткині О.Горбової є зразком високого естетичного ідеалу українок ХХ ст., зумовленого світоглядом етносу, його менталітетом, красою природи рідного краю. В основі його образного змісту закладена ідея краси як гармонійної єдності Людини і Природи, духовної насолоди та фізичної досконалості. Важливим завданням для українських дизайнерів, на мою думку, є візуалізація цих концептуальних ідей у новій, сучасній національній формі. Завдання сучасних художників та майстрів художнього текстилю — розробити та втілити творчу концепцію проектування народного костюма, основу на кращих традиціях етнічного строю, що вирішує, передусім, його смислове навантаження та ціннісне значення як об'єкта культури. Її характер детермінується світоглядом художника, а також тенденціями розвитку художньо-проектної культури й потребами суспільства. Невиразність, а іноді й відсутність сучасного трактування образу національного костюма (повсякденного, святкового, сценічного) у творчості українських дизайнерів та художників, унеможливорює формування та розвиток національної моделі дизайну тканого одягу, утвердження українського стилю на рівні світової моди.

Творчий метод та весь життєвий шлях Ольги Іванівни є своєрідною ілюстрацією спрямування творчих пошуків народних майстрів-ткачів середини та другої половини ХХ ст., а також індивідуальним осмисленням та подальшим розвитком кращих

традицій Косівської ткацької школи.

Висновки. Дослідження художнього текстилю Гуцульщини засвідчує сталість традицій та широкі можливості для їх трансформації в сучасному дизайні одягу. Створені впродовж століть усталені прийоми їхнього мистецького вирішення дають чудовий матеріал для наукового аналізу, оскільки текстиль є виразним показником естетичних смаків народу, його достатку й свідчить про рівень культури та мистецтв. Типологія тканин та художньо-композиційні прийоми декорування, технологія виготовлення й конструктивні особливості виробів локалізували декоративну виразність традиційного вбрання та житла українців. Ці ознаки дають змогу ідентифікувати народ як націю й визначити його приналежність до певної етнічної групи. Саме народні майстри є провідниками і носіями традицій, однією з яких є косівська ткаля Ольга Горбова. Вона зробила вагомий внесок у скарбницю українського, зокрема гуцульського, мистецтва та стала його співтворцем.

У часі становлення українського дизайну одягу на світовому подіумі надзвичайно важливо, щоб кращі традиції народних майстрів художнього текстилю отримали своє продовження у творчості молодих дизайнерів та мистецьких шкіл країни. Необхідно грамотно та вважено розвивати та вміло інтерпретувати їх у сучасних колекціях одягу, створюючи при цьому неповторний стиль національного за змістом та креативного за формою сучасного вбрання.

1. Никорак О.І. Сучасні художні тканини Українських Карпат / Олена Никорак . — К.: Наук.думка, 1988. — 223 с.
2. Гуцульщина: Історико-етнографічне дослідження / відп. ред. Ю.Г. Гошко. — К.: Наукова думка, 1987. — 471с.
3. Сидорович С.Й. Художня тканина західних областей УРСР. — К.: Наук. думка, 1979. — 153 с.
4. Пелипейко І.А. Ткацькі ремісничі школи Косівщини на рубежі двох століть (XIX—XX) / І.А. Пелипейко. — Косів: Писаний камінь, 2002. — 77 с.
5. Тканко З.О., Коровицький О.О. Моделювання костюма в Україні ХХ століття: Навчальний посібник / З.Тканко, О.Коровицький - Львів: Брати Сиротинські і К^о., 2000. — 96 с.;

6. Яців Р.М. Студії краси / Р.М. Яців // Вісник Львівської національної академії мистецтв. — Львів: ЛНАМ, 2002. — С.252—258. — Випуск XIII.

ANNOTATION

Yuliia Yurchyshyn. Author's Textile by Olha Horbova as the Essence of the Traditional when Creating a Modern Ukrainian Dress. The author of the article traces back the formation of Hutsul textile through consideration and generalisation of artistic and technological peculiarities of weaving. Based on the analysis of works by Olha Horbova, Kosiv craftswoman, she turns attention to changing traditions that are reflected in artistic and image system of elements, representing culture and art of Hutsul region. Every work is characterized by peculiar style and composition that signify its local distinctness. The author considers original synthesis of aesthetics of the folk and noble as the concept of creation of a new image of modern ethnodress. She suggests author's interpretation of the traditions of artistic textile development in creative work of designers and Art Schools of Ukraine.

Key words. Artistic textile, author's textile, Hutsulshchyna, Kosiv craftswoman.

АННОТАЦИЯ

Юлия Юрчышын. Авторская ткань Ольги Горбовой как сущность традиционного в создании современного украинского костюма. В статье прослеживается становление гуцульского текстиля через осмысление и обобщение художественных и технологических особенностей ткачества. На основе анализа творческого наследия косовской мастерицы Ольги Горбовой отмечена текучесть традиций, о чем свидетельствует присутствие в их художественно-образной системе элементов, представляющих культуру и искусство Гуцульского края. Каждому из произведений присущи стилистические и композиционные особенности, обуславливающие их локальное своеобразие. Рассмотрен оригинальный синтез эстетики народного и благородного как концепции создания нового образа современного этно костюма. Предложена авторская трактовка развития традиций художественного текстиля в творчестве дизайнеров и художественных школ страны.

Ключевые слова. Ткачество, художественный текстиль, авторская ткань, Гуцульщина, косовская мастерица.